

*О. Ю. Нісходовська,
асистент кафедри енергетики та електротехнічних систем в АПК,
Подільський державний аграрно-технічний університет, м. Кам'янець-Подільський*

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ СВІТОВОГО ТА ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ КРУП'ЯНИХ КУЛЬТУР

*О. Niskhodovsky,
assistant, Department of energetics and electrotechnical systems in AIC,
State Agrarian and Engineering University of Podilya, Kamenets-Podolsky*

STATE AND TRENDS OF THE WORLD AND DOMESTIC MARKET OF CEREALS

У статті розглянуто особливості стану ринку круп'яних культур. Визначено тенденції підвищення ефективності галузі. Обґрунтовано стратегічний вектор розвитку круп'яного ринку в контексті ефективного використання його економічного потенціалу на світовому та вітчизняному ринку. Ринок круп'яних культур є важливим сегментом світового ринку зерна та має свої характерні особливості такі, як: помірні темпи зростання внаслідок сезонних коливань кон'юнктури регіональних ринків, безсистемні зміни умов торгівлі (часто тимчасові), вплив державного регулювання через державні програми субсидування сфери продовольства тощо; високий рівень консолідації постачальників і регіоналізація поставок; більш високі торговельні бар'єри при проведенні реалізації круп'яних культур, ніж з іншими зерновими культурами. Крупи є другим за значимістю переробки зернових культур. В Україні вирощують практично всі зернові культури, з яких виробляють крупи. Саме тому перспективи розвитку ринку круп'яних культур безпосередньо залежать від виробництва і якості самих культур.

In The article deals with the peculiarities of the market cereals. Tendencies efficiency industry. Grounded strategic vector of groats market in the context of efficient use of its economic potential in global and domestic market. Market cereals are an important segment of the global grain market has its own characteristics such as moderate growth rates due to seasonal fluctuations regional markets, unsystematic changes in terms of trade (often temporary), the impact of government regulation through state subsidy program areas of food etc; high levels of consolidation and regionalization providers supply; higher trade barriers during the implementation cereal crops than other grain crops. Pearl is the second largest grain crop. In Ukraine, grow almost all crops, including cereals produced. That is why the prospects of development of cereal crops are directly dependent on the production and quality of the crops.

Ключові слова: ринок круп'яних культур, гречка, сільськогосподарське підприємство, виробництво, урожайність, крупа.

Key words: market of cereal crops, buckwheat, agricultural enterprise, production, productivity, cereals.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Необхідною умовою досягнення продовольчої безпеки населення є нарощування обсягів виробництва зернових культур. За даними ФАО (Продовольчої та сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй), такі сільськогосподарські культури як пшениця, рис і кукурудза забезпечують майже половину щоденних калорій, потрібних для життєдіяльності людини. Основними видами зернових культур на світовому ринку є пшениця, ячмінь, овес, кукурудза, рис, гречка і горох. Світовий ринок зерна контролюють п'ять основних експортерів: США, Канада, Австралія, Аргентина і Євросоюз. Сумарні експортні пропозиції зерна з боку основної "п'ятірки" експортерів складають понад 84% всього обсягу світової торгівлі. Провідне становище на ринку зерна займає США, його частка — 28% обсягу торгівлі, Канада — 17%, Австралія та ЄС — по 15% і Аргентини — 11% [6].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вивченню питань аналізу, тенденцій та головних параметрів розвитку ринку круп'яних культур висвітлено в працях Висоцького Д., Ганганова В., Карпенко Ю., Карасик О., Кузнецової І., Орленко О.В., Прядко О. та інших вітчизняних дослідників. Разом з тим, у цих публікаціях більша увага приділяється саме маркетинговому аналізу ринку. Та не прослідковується взаємозв'язок між результатами аналізу та методами державного регулювання.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування тенденцій до зростання попиту на продукцію круп'яних культур як на світовому, так і вітчизняному ринках.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На сьогоднішній день розвиток світової економіки наразі характеризується значним загостренням проблеми забезпечення продовольством. Це зумовлено швидким зростанням національних економічних систем країн, що розвиваються.

Місткість світового ринку зернових культур у натуральному виразі — 2012120 тис. у 2006/07 маркетинговому році (МР) та 2533780 тис. т у 2015/16 МР, тобто за 10 років зростає на 521660 тис. т, або на 20,59% (табл. 1).

Україна є одним із провідних учасників світового зернового ринку та експортером зерна. Незважаючи на складну політичну та економічну ситуацію в країні, вітчизняні аграрії щорічно нарощують обсяги виробництва. За даними Мінагрополітики, станом на 9 жовтня 2015 р. експортовано 10,6 млн т зернових культур: пшениці — 6,1 млн т (57,5%); кукурудзи — 1,5 млн т (14,2%); ячменю — 3,0 млн т (28,3%).

Особливостями круп'яного виробництва є багатоманітність видів сировини і продукції, що виробляється з неї. У круп'яній промисловості всі культури, з яких виробляються крупи, поділяють на дві групи: безпосередньо круп'яні культури — гречка, овес, просо, рис; умовно круп'яні культури — пшениця, ячмінь, жито, кукурудза, зернобобові.

Таблиця 1. Обсяги світового виробництва зернових та круп'яних культур у натуральному виразі (тис. т) у 2006/07—2015/16 МР

Маркетинговий рік (МР)	Обсяги світового виробництва зернових культур у натуральному виразі					Частка виробництва круп'яних культур у загальному обсязі зернових культур, %
	Гречка, тис. т	Просо, тис. т	Овес, тис. т	Круп'яні культури, тис. т	Зернові культури, тис. т	
2006/07	1940,2	36184,4	22611,9	60736,5	2012120	3,02
2007/08	2376,3	35840,2	25805,6	64022,1	2124910	3,01
2008/09	2226,3	34026,6	25862,8	63728,7	2281620	2,79
2009/10	1800,5	35639,6	23344,9	59172,0	2259530	2,62
2010/11	1458,0	35851,1	19718,9	57028,0	2249790	2,53
2011/12	2267,6	33785,6	22358,9	58412,1	2344000	2,49
2012/13	2295,4	28277,3	21349,9	51922,6	2293500	2,26
2013/14	2263,5	27781,5	23881,3	53926,3	2519840	2,14
2014/15	2056,6	31304,0	22965,9	56326,5	2564960	2,20
2015/16	2250,5	31657,7	23101,87	57010,1	2533780	2,22

Крупи є другим за значимістю і обсягами переробки продуктом із зернових культур. Частка виробництва круп'яних культур (гречки, проса, вівса) у загальному обсязі зернових культур складає 2,2—3,0%.

Обсяг світової торгівлі зерновими крупами у грошовому виразі склав близько 1 млрд дол. у 2015 р., з них, більше, ніж 75% світової торгівлі, припадає на крупи з пшениці та кукурудзи (рис. 1). Основними імпортерами круп є такі регіони, як: країни ЄС і Північної Америки — більше 55% всього імпорту; Близький Схід і країни Африки — близько 25%.

Україна інтегрована у світовий торговий простір, отже всі зміни, які відбуваються на світовому ринку круп'яних культур, мають безпосередній вплив на ринок України. Особливостями вітчизняного ринку круп'яних культур є такі, як:

1. Недостатній розвиток аграрного сектора взагалі і зернового ринку, зокрема. За оцінками експертів, аграрний сектор в Україні працює на 40—50% своєї потужності, а ринок круп'яних культур нерозвинутий.

2. Висока залежність виробництва від обсягу врожаю — найчастіше це пов'язано з погодними умовами. Однак складнощі виникають як при недостатньому врожаї (незадоволений попит на крупи), так і його надлишку (проблеми транспортування, складування, збуту).

3. Соціальна значущість ринку отже, надмірне його державне регулювання: держава має тотальний контроль над ціновою політикою зернопереробної галузі. У січні 2011 р. Кабінетом Міністрів України затверджено перелік об'єктів державного цінового регулювання, до якого увійшли гречка, овес, просо, горох. Відповідно до наказів Мінагрополітики України від 10.02.2011 №17 визначено мінімальні та максимальні інтервенційні ціни на круп'яні культури.

4. Норми споживання круп, встановлені Кабінетом Міністрів України, не відповідають дійсності: за офіційним споживчим коштом — це 8 кг круп на особу в рік. Однак за останні 5 років такого споживання круп не спостерігалася тому, що відбувається природна заміна на інші продукти-субститути.

5. Низький рівень експорту української продукції. Незважаючи на те, що виробництво зернових перевищує їх внутрішнє споживання, Україна мало експортує своєї продукції. Це обумовлено невідповідністю якості продукції, високою собівартістю виробництва (імпортні крупи дешевші за вітчизняні), скороченням ринку збуту внаслідок заборони торгівлі з Росією, встановленні безмитних тарифних квот на експорт аграрної продукції в країни ЄС по 36 видів товарів (в цей перелік увійшов овес і вироби з нього дозволено ввозити 4 тис. т по ціні 89 євро/100 кг), нестабільністю політичної ситуації, військовими діями на Сході країни тощо. Вітчизняний круп'яний ринок є внутрішньоорієнтованим — до 85% від загального виробництва продукції реалізується на внутрішньому ринку.

Основними елементами ринку є пропозиція продукції (власне виробництво та імпорт), попит (внутрішнє споживання — насіннєвий фонд, фуражне зерно, технічна переробка тощо та експорт), ціна, конкуренція тощо (табл. 2). Розглянемо усі елементи більш детально. Отже, виробництво зерна круп'яних культур — це діяльність сільськогосподарських виробників, яка пов'язана з вирощуванням зерна для забезпечення внутрішніх потреб країни у насіннєвому матеріалі, зерні для про-

довольчих, фуражних та технічних цілей, поліпшення його якості, створенням експортного потенціалу ринку зерна.

В Україні вирощують, практично, всі зернові культури, з яких виробляють крупи, тому перспективи розвитку круп'яного ринку безпосередньо залежать від обсягу виробництва, урожайності культур, районування, а також наявності запасів зерна. Частка посівних площ під круп'яні культури (вівса, проса та гречки) у загальній площі зернових і зернобобових в усіх категоріях господарств — незначна: вівса у середньому до 2%, проса — до 1%, гречки — 1,5% (табл. 2).

Вирощуванням круп'яних культур займаються різні за розмірами та формою власності аграрні господарства, зокрема, сільськогосподарські підприємства, агрохолдинги, фермерські господарства, господарства населення тощо. Вони займають різну частку у структурі усіх посівних площ, зайнятих круп'яними культурами (вівсом, просом і гречкою), причому протягом 2010—2016 рр. структура посівних площ зазнала значних змін.

Дані тенденції зумовлені впливом ряду факторів: втраченою Україною територією, яка були зайнята сільськогосподарськими угіддями внаслідок тимчасової окупації території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, а також проведення антикорупційної операції на Донбасі; економічною кризою, змінами курсу валют (девальвацією національної валюти) коливаннями цін на зернові культури на світовій Агро біржі (зростанням цін на пшеницю, кукурудзу тощо), змінами попиту і пропозиції на світовому ринку зернових, у тому числі й круп'яних культур, збільшенням цін на паливе і, можливості, його часткового заміщення біопаливом.

За рахунок скорочення посівних площ круп'яних культур сільськогосподарські підприємства розширили площі для вирощування більш прибуткових культур, експортноорієнтованих, не так залежних від погодних умов, а також тих, які використовуються для виробництва біопалива, такі, як: пшениця, кукурудза, соя, соняшник тощо.

Великі сільськогосподарські підприємства не займаються вирощуванням трудомістких культур тому, що вони дають малий чистий прибуток, а господарства населення із

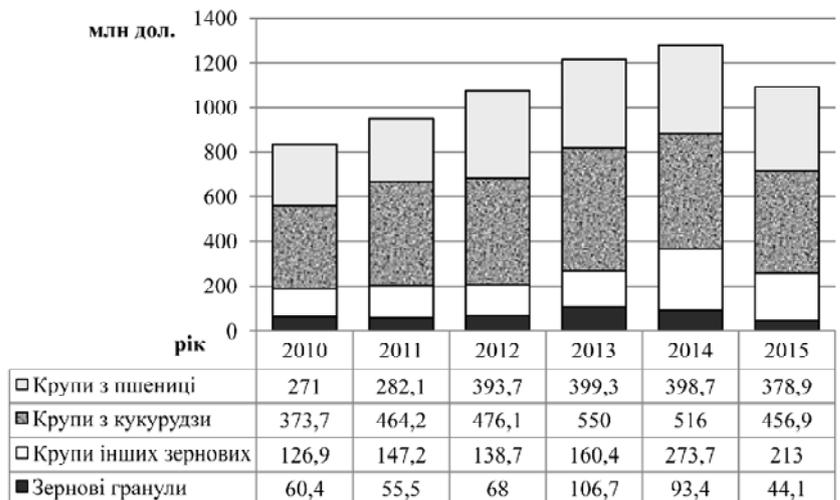

Рис. 1. Обсяги та динаміка світової торгівлі зерновими крупами (млн дол.) у 2010—2015 рр.

Таблиця 2. Посівні площі зернових і зернобобових та круп'яних культур в усіх категоріях господарств (2010—2016 рр.)

Рік	Зернові та зернобобові культури - усього (тис. га)	Овес (тис. га)	Частка посівів під вівсом, %	Просо (тис. га)	Частка посівів під просом, %	Гречка (тис. га)	Частка посівів під гречкою, %
2010	15090,0	325,7	2,16	94,6	0,63	224,5	1,49
2011	15723,8	287,9	1,83	168,9	1,07	311,2	1,98
2012	15449,0	309,7	2,00	191,0	1,24	300,4	1,94
2013*	15681,6	243,2	1,55	94,4	0,60	189,2	1,21
2014*	14800,8	247,2	1,67	102,7	0,69	140,2	0,95
2015*	14738,4	212,5	1,44	102,2	0,76	132,8	0,90
2016*	14349,5	210,0	1,46	107,4	0,78	149,2	1,04

* Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя; за 2014—2015 рр. — також без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

задоволенням їх вирощують, при цьому вони сприяють вирішенню проблеми зайнятості в сільському господарстві, розширюючи обсяги власної праці і скорочуючи сезонне безробіття.

Вирощування круп'яних культур сконцентровано на великих сільськогосподарських підприємствах. Вони краще забезпечені фінансовими ресурсами, технічними засобами, господарськими приміщеннями і спорудами та іншими матеріальними ресурсами, ніж господарств населення, тому можуть застосовувати механізовані способи сівби, дотримуватись сівозміни, вносити добрива та засоби боротьби зі шкідниками у необхідній кількості.

Вирощування круп'яних культур зосереджено в певних регіонах України, де для них є найкращими кліматичні умови, склад ґрунтів тощо.

Нині в Україні функціонує 757 елеваторів, найбільша кількість у Полтавській області — 61, у Вінницькій та Харківській областях — по 59, у Кіровоградській — 50, Одеській — 46, Дніпропетровській та Херсонській — по 39, Запорізькій і Миколаївській — 37; Сумській — 35, Чернігівській і Київській — по 34 тощо.

На думку фахівців, в Україні через недостатню розвинути матеріально-технічну базу з переробки та зберігання врожаю, втрачається близько 8 млн т зерна, тому питання щодо якісного зберігання і первинної обробки круп'яних культур безпосередньо у виробника забезпечити зменшення втрат. В аграрнорозвинених країнах до 80% врожаю зберігається саме у виробника, а не в трейдера чи іншого посередника. Останні роки середні та дрібні виробники зернопродукції будують власні елеватори потужністю до 50—60 тис. т. Причинами цього є те, що посередники встановлюють високі ціни на зберігання зерна (20—30 грн. т/місяць) і диктують виробникам свої умови. У холдингах, які, переважно, володіють елеваторами, дуже повільно приймаються рішення внаслідок розгалуженої управлінської структури великих компаній. Також деякі фермери почали вже самостійно займатися експортними поставками, тому їх цікавить якісне зберігання продукції та зменшення її собівартості.

На ринку круп ціноутворення йде, перш за все, виходячи з вартості сировини тільки потім вартості переробки. Важливим фактором ціноутворення залишається сезонність. Зазвичай на початку сезону (жовтень — листопад) ціни нижчі.

Крім того, ціни на крупи сильно залежні від врожайності круп'яних культур. З огляду на те, що урожай круп'яних культур збирають, в основному, в передосінній і осінній період, валовий збір впливає на цінову політику вже наступного календарного року. Від внутрішніх цін на крупи залежить активність експортних операцій. У разі високих цін цей товар стає неконкурентоспроможним на світовому ринку, і експорт, практично, зупиняється. При значному зростанні цін виникають проблеми зі збутом круп і на внутрішньому ринку, тому що невисокий рівень доходів населення змушує споживачів переорієнтуватися на інші види дешевших продуктів. Унікаючи затоварення, виробники змушені знижувати ціни. Стрибок подібне формування цін більш характерно в останні невражні роки.

Географія експорту українських круп досить широка — 54 країни світу. Найбільш популярні експортні напрями такі, як: Ізраїль, Молдова, Нідерланди, Білорусь, Єгипет, Німеччина тощо [2].

У рамках дослідження українського ринку круп, проведеного аналітичною компанією AR-group, було встановлено, що в минулому, 2016 р., українська круп'яна промисловість стала однією, з небагатьох, що продемонстрували

позитивну динаміку розвитку виробництва. Це було обумовлено такими факторами, як: зниженням рівня конкуренції щодо імпоротної продукції внаслідок збереження тенденції скорочення обсягів імпорту (за підсумками звітного періоду імпорту круп в Україну скоротився на 24,6% — з 71,7 тис. тон до 54,1 тис. тон), а також нарощуванням обсягу експорту вітчизняної продукції [3].

ВИСНОВКИ

Отже, попит на продукцію круп'яних культур як на світовому, так і вітчизняному ринку має сталу тенденцію до зростання тому, що змінюється культура споживання населення (турбота про здоров'я примушує більше вживати продуктів переробки круп), завдяки застосуванню сучасних агротехнологій вирощування круп'яних культур збільшується їх урожайність, що зможе забезпечити досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування населення планети.

Література:

1. Аверчев О.В. Ріст, розвиток і продуктивність гречки залежно від строків і способів сівби та норм висіву насіння // Збірник наукових праць Уманської державної академії. — 2015. — Вип. 53. — С. 61—66.
2. Бабарика Г.М. Підвищення ефективності зернової продукції в сільськогосподарських підприємствах // Вісник ХНТУСГ ім. П. Василенка: Економічні науки. — 2009. — Вип. 84. — С. 81—85.
3. Орленко О.В. Теоретико-методологічні та прикладні засади функціонування круп'яної індустрії України: автореферат дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2016. — 40 с.
4. Скороход І.С. Напрями підвищення конкурентоспроможності України на світових ринках // Волинський національний університет ім. Лесі Українки. — 2011. — № 2.
5. The state of food insecurity in the world. URI: <http://www.fao.org/docrep/i0876e00.htm> (дата звернення: 22.05.2016)
6. URI: http://delo.ua/business/markets/agrocharts/?supdated_new=1436567679

References:

1. Averchev, O.V. (2015), "The growth, development and productivity of buckwheat depending on the terms and methods of sowing and seeding rules", Zbirnyk naukovykh prats Uman'skoi derzhavnoi akademii, vol. 53, pp. 61—66.
2. Babaryka, H. M. (2009), "Improving the efficiency of grain production in farms", Visnyk KhNTUSH im. P. Vasylenka: Ekonomichni nauky, vol. 84, pp. 81—85.
3. Orlenko, O. V. (2016), "Theoretical and methodological principles of operation and applied Ukraine grinding industry", Ph.D. Thesis, Economy, Klasych. pryvat. un-t, Zaporizhzhia, Ukraine.
4. Skorokhod, I. S. (2011), Napriamy pidvyshchennia konkurentospromozhnosti Ukrainy na svitovykh rynkakh [Directions increasing Ukraine's competitiveness on world markets], Volynskiy natsionalnyi universytet im. Lesi Ukrainky, Lutsk, Ukraine.
5. FAO (2016), "The state of food insecurity in the world", available at: <http://www.fao.org/docrep/i0876e00.htm> (Accessed 10 May 2017).
6. delo.ua (2017), "Agro Charts", available at: http://delo.ua/business/markets/agrocharts/?supdated_new=1436567679 (Accessed 10 May 2017).

Стаття надійшла до редакції 24.05.2017 р.